

Yö kun tummuu yllä itämaan

■ KALEVI KOUKKUNEN

Klaus Karttunen: *Mooseksen kirjoista kungfutselaisuuden klassikoihin ja Jerusalemista Siperian tundralle. Aasian-tutkimuksen vaiheet Suomessa.* Suomen Itämaisen Seuran (SIS) suomenkielisiä julkaisuja 38. SIS 2011. – Lotta Aunio ja Juha Janhunen (toim.): *Miten minusta tuli tohtori. Itämaiden tutkijat kertovat.* SIS:n suomenkielisiä julkaisuja 40. SIS 2012.

Teoksessaan *Mooseksen kirjoista kungfutselaisuuden klassikoihin ja Jerusalemista Siperian tundralle* Helsingin yliopiston Etelä-Aasian tutkimuksen professori Klaus Karttunen jaottelee suomalaisen

Aasian-tutkimuksen vaiheet viiteen pääjaksoon:

(1) *Imitaation aika* (vuodet 1520–1730; 210 vuotta, kirjassa 72 sivua),

(2) *Provinsialismin aika* (1730–1830; 100 vuotta, 95 sivua),

(3) *Kenttätöön ja kansainvälisyyden aika* (1830–1917; 87 vuotta, 170 sivua),

(4) *Kansallinen aika* (1917–1970; 53 vuotta, 85 sivua) ja

(5) *Modernisaation ja ekspansioon aika* (vuodesta 1970; 40 vuotta, 91 sivua).

Kunkin pääjakson alussa on tiivis johdatus ajan tapahtumiin ja virtauksiin. Sen jälkeen seuraavat kronologisessa järjestyksessä seikkaperäiset esittelyt ja luonnehdinnat tutkijoista ja tutkimusmatkailijoista – ihmeellinen kavalkadi! Teos sisältää kunnioitettavan määrän tietoa, osin laajojen suuntausten, osin pienten yksityiskohtien kuvauksia. Karttunen kirjoittaa eläytyvästi ja usein hauskastikin, vaikka tällaisessa kirjassa joutuu väijäämättä luettelemaan teoksen toisensa perään. Ja jos luetellaan, luetellaan konstailematta, kyllä luetteloiissakin on kiinnostavuutta ja ilmaisuvoimaa – niin, niissä on harmoniaa. Luetteloita voi myös keventää attribuutein tai muunlaisin luonnehdinnoin, kuten on tehty esimerkiksi Timo Veijolan tuotantoa luetteloissa (s. 511–512). Tekijä itse korostaakin (s. 442), että hänen esityksellään on selvä bibliografinen aspekti, mikä vain lisää teoksen käsikirjallista luonnetta.

Teoksen aihepiireissä yhdistyvät mm. kielitiede, kansatiede, Suomen ja yleinen historia, sukututkimus, maantiede, kulttuurintutkimus, koulu- ja yliopistohistoria, teologia, jopa luonnontieteet ja nu-

mismatiikka. Se sivuaa myös suomalais-ugrialaisten kielten ja kansojen tutkimusta. Kirjassa ei ole kuvia paitsi informatiiviset kansikuvat. Eikä kuvia tarvitakaan, lukija vaeltaa mielikuvituksessaan tutkijan matkaseurana milloin Lähi-idässä, milloin Siperiassa.

Kun tekijä on tunnettu oppihistorioitsija, on selvää, että teos valaisee monipuolisesti tieteiden historiaa. Hieman kulunutta sanontaa käyttäkseni Karttunen asemoi Aasian-tutkimuksen osaksi yleistä tiedettä yhdistäen suomalaisen ja kansainvälisen tutkimuksen. Hän on hyödyntänyt laajaa lukeneisuuttaan ja monipuolista lähteiden tuntemustaan. Suomalaisen Aasian-tutkimuksen analyysi ja historiointi on nyt erinomaisella tolalla ja tasolla. Teos tietysti nostaa esiin muut ilmansuunnat. Pitäisi tutkia suomalaista Afrikan-tutkimusta ja Etelä-Amerikan-tutkimusta – aivan oikein: tutkia tutkimusta. Mainittuja maailmankolkkia on tietysti tutkittukin, mutta yhtenäinen esitys puuttuu. Karttunen laaja teos on vankka perustutkimus, johon seuraavien vuosien jälkeen on hyvä kirjoittaa jatkoa ja noteerata tutkimuksensa lopettaneet ja aloittaneet sekä tutkimuksiaan jatkaneet. Vieraiden kielten, eritoten heprean, kouluopetuksesta hän on löytänyt uutta tietoa.

Vaikka teos on yleisestikin kiinnostava, se on tietysti tieteellisenä suunnattu aiheesta harrastuneille, ja siinä mielessä sen ”epäkaupallinen” nimi on perusteltu. Ehkäpä alanimeke ja pääotsikko olisivat voineet olla toisessa järjestyksessä: *Aasian-tutkimuksen vaiheet Suomessa: Mooseksen kirjoista kungfutselaisuuden klassikoihin ja Jerusalemista Siperian tundralle*. Voi

myös pohtia, olisiko teoksella ollut laajemmat levikkimahdollisuudet englanninkielisenä. Karttunen kirjoittaa kuitenkin esipuheessa, että Ivar Heikel on käsitellyt Turun Akatemian ajan ruotsiksi, Pentti Aalto 1800- ja 1900-luvun englanniksi ja vieläpä Erik Stenij saksaksi. Kirjoittajasta tuntui luontevalta käsitellä aihetta suomeksi. Hyvä niin, teoksessa on kuitenkin 14-sivuinen englanninkielinen tiivistelmä.

Historian kannalta on tietysti parasta, että Karttunen teoksessa Aasian-tutkijat pääsevät nyt esiin aidossa yhteydessä eli kontekstissa, niin kuin nykyään sanotaan. Moni unohtunut tutkija on päässyt – jos ei nyt parrasvaloihin, niin ainakin esille. Yksi heistä on ”omalaatuinen ja oppinut herra” Ivar Ulrik Wallenius (1793–1874), ”naimaton, hiljainen ja huomaamaton mies”, joka kuitenkin opetti yliopistossa hepreaa, arabiaa, persiaa, sanskritia ja armeniaa. Tutkimus- ja yliopistohistorialle Karttunen on tehnyt suuren palveluksen mainitsemalla moniaalle säteilleiden oppi-isien seuraajia. Indologi-fennougristi Otto Donnerin oppilasjoukko on vaikuttava: E. N. Setälä, Heikki Paasonen, Yrjö Wichmann, Heikki Ojansuu, G. J. Ramstedt, Kai Donner, Kaarle Krohn, Jooseppi Mikola, Jalo Kalima ja Hugo Pipping.

Sijansa teoksessa on saanut siis myös G. J. Ramstedt (1871–1950), jonka klassinen matkakirja on nimeltään *Seitsemän retkeä itään* (1944). Ramstedt muuten onkin lähes mainituin tutkija teoksessa Matthias Alexander Castrénin, Knut Tallqvistin, Arthur Hjeltin ja Pentti Aallon rinnalla. Ramstedtin jälkeen itään on tehty kymmeniä retkiä, ehkä 77, 177 tai jopa 277. Ramstedtinkin ansiosta Suomi on

Aasian-tutkimuksen pieni suurvalta. Kun Ramstedt täytti 60 vuotta, Kotikielen Seuran aikakauslehti *Virittäjä* julkaisi hänelle omistetun juhlanumeron, jossa mainitaan ”meidän maailmankuulu tiedemiehemme”. Jo ennen Ramstedtia ansioitui toinen tiedemiehemme, Olaus Magni, joka ei sentään toiminut Pariisiin rehtorina (s. 8) vaan Pariisiin yliopiston rehtorina. Kun jatkuvasti puhutaan kansainvälistymisestä ja vaikka kysymyksessä on tietty semantiikka, Karttusen teos vahvistaa väkivästi sen seikan, että suomalaiset ovat olleet kansainvälisiä siis ainakin jo 1600-luvulta lähtien.

Historioinnissaan Karttunen tulee aivan nykypäivään. Nuorin tutkija on syntynyt 1970-luvun jälkipuoliskolla. Nuorimmista kerrotaan lähinnä tutkimuskohde ja ensimmäiset julkaisut; kohteetahan saattavat vaihtua tai painotua toisin. Teoksessa *Miten minusta tuli tohtori* Tapani Harviainen tosin sanoo, että tutkijoiden aiheet usein keskittyvät suhteellisen harvoihin, jo varhaisvuosina ilmenneisiin kiinnostuksen kohteisiin. Rohkeasti Karttunen kertoo monien tutkijoiden kohdalla tekeillä olevista tutkimuksista, varsinkin väitöskirjoista, joten täydennys on paikallaan sopivan ajanjakson jälkeen. Ehkäpä 1970-luvulla syntyneet tutkijat eivät tule ajatelleeksi, että he jatkavat Turun Akatemiassa 1600-luvulla alkanutta tutkimusperitöntä.

Karttusen 634-sivuinen järkäle on paitsi Aasian-tutkimuksen suurteos myös tiedehistoriallinen tietopaketti. Kun maailmanhistoriassa on puhuttu 1400–1500-lukujen suurista löytöretkistä, Karttunen puhuu vastaavasti 1800-luvun

suurten matkojen aikakaudesta, jolloin tehtiin tutkimusmatkoja Lähi-itään, Pohjois-Afrikkaan, Kaukasiaan, Keski-Aasiaan, Siperiaan, Mongoliaan ja Kaukoitään sekä auottiin uusia uria niin assyriologiassa, indologiassa kuin altaistiekassakin. Ja tietysti oman lukunsa on saanut kielitieteen kummajainen, heprean sukukieleksi uskottu suomi. Valitettavasti vain ävi (*ovi*) ei ole yhteydessä heprean sanaan *avah* ”halusi” (*ovi* muka avautuu halukkaasti).

Lähdeluetteloa on 37 sivua. 26-sivuisessa henkilöhakemistossa ovat sekä käsitellyt henkilöt (lihavalla) että mainitut henkilöt (lihavoimatta). Syntymävuosi tai elinikä on mainittu lähes kaikista henkilöistä, samoin tutkijanimike ja työ tai toimi. Tämän kaiken lisäksi tekijä on laatinut vielä 19-sivuisen aihehakemiston, jonka laajoja osioita ovat ”Kielet ja kansat”, ”Kirjallisuus” ja ”Yliopistot”. Lähdeviitteistö on omana osastonaan eikä niin ollen ”häiritse” tekstiä. Tekijä on ollut niin tunnollinen, että on merkinnyt asteriskilla sellaiset lähteet, joihin ei ole ehtinyt perehtyä tai joita ei ole pitänyt tarpeellisena (mutta lienee pitänyt kädessään). Lähteisiin ei ole muuta lisättävää kuin pieni täydennys japanin harrastajasta Marta Keravuoresta, joka Urho Kekkoselle vuonna 1971 lähettämässään kirjeessä kertoi harrastuksestaan.¹

30 itämaiden tutkijaa

Vuonna 1998 ilmestyi Päiviö Tommilan toimittama kirja *Miten meistä tuli historian tohtoreita*. Vuon-

na 2003 seurasivat oikeustieteilijät, vuonna 2009 kasvatuksen historioitsijat ja vuonna 2010 filosofit. Tieteellisten seurain valtuuskunta oli vuonna 2007 kehottanut jäsenjärjestöjään keräämään tohtoreilta muistitietoa eritoten väitöskirjoista. Suomen Itämainen Seura otti kehotuksesta vaarin ja kustansi Lotta Aunion ja Juha Janhusen toimittaman teoksen *Miten minusta tuli tohtori*, alanimekkeeltään *Itämaiden tutkijat kertovat*. Toimittajat puhuvat alkusanoissa moninai- sista kirjosta ihmiskohtaloita, joita yhdistää Aasiaan tai Afrikkaan liittyvä väitöskirja.

Lajityypin *Miten ... tuli ...* klassikko on amerikkalaisen myyntimiehen Frank Bettgerin käytännönläheinen teos *How I Raised Myself from Failure to Success in Selling* (1949), jonka Olli Nuorto suomensi kekseliäästi nimellä *Miten minusta tuli huippuluokan myyjä* (1953) ja josta ilmestyi kuudes painos vielä runsas puoli vuosisataa myöhemmin, vuonna 2006. Joku muistaneekin myös Suomen Kirjailijaliiton kustantaman teoksen *Kuinka meistä tuli kirjailijoita* (1916). Kirjojen nimissä on siis kahtalainen käytäntö: puhutaan ryhmäyttävästi ”meistä” tai yksilöivästi ”minusta”. Näin ollen oli olemassa testattu formaatti tutkijantyönkin kuvaamiseen, kun SIS ryhtyi omaan hankkeeseensa.

Huippuluokasta on kysymys myös teoksessa *Miten minusta tuli tohtori*. Siinä 30 itämaiden tutkijaa – 11 naista ja 19 miestä – muistellee eläytyen kouliutumistaan ja tutkimuksiaan, joiden tuloksena on ollut väitöskirja, opinnäyte, josta Antti Ruotsala oli nuoruudessaan ajatellut, että se olisi portti paratiisiin. Koska teoksen ideana on, että väitelleet kirjoittavat itse tarinansa,

1 Pekka Lähteenkorva ja Jussi Pekkarinen: *Kirjeitä mylläriille 1956–1981*. Helsinki: Otava 2000, 306–308.

tohtorit rajautuvat elossa oleviin, yhtä poikkeusta lukuun ottamatta. Vuonna 1983 edesmenneestä Jussi Arosta on kirjoittanut hänen tyttärensä Sanna Aro-Valjus kylläkin päälähteenään Aron omaelämäkerrallinen aineisto. Minna Valjakkaa esittelevä artikkeli perustuu Veli Rosenbergin tekemään lehtihaastatteluun. Teoksessa on kolme ruotsinkielistä artikkelia, yksi saksankielinen ja yksi ranskankielinenkin.

Artikkelit ovat vapaamuotoisen määrämuotoisia. Ensin on mainittu henkilön virka, toimi tai tehtävä, sen jälkeen syntymätiedot, väitöspäivä, yliopisto, vastaväittäjä(t), kustos ja väitöskirjan (usein pitkä tieteellinen) nimi. Sitten kukin tutkija kirjoittaa vapaavalintaisesti lapsuudestaan, koulu- ja opiskeluaikojstaan, väitöskirjan valmistelusta ja väitöstilaisuudesta. Muutamat ovat tiivistäneet ”lähtökohtaisesti” uransa kirjoituksen otsikkoon: *Siperian kautta Aasiaan* (Juha Janhunen), *Lauttasaaren kallioilta Vatikaaniin* (Antti Ruotsala) ja *Fabianinkadulta Jerusalemin kautta Pohjois-Karjalaan* (Serafim Seppälä). Vaikka kukaan ei aivan tavoitakaan matkakirjailija Kalle Väänänen lennokkuutta (*Pöljäm pysäkiltä palamupuihin katveeseen*), kieltämättä vaikuttavin on Ari Kerkkäsen otsikko: *Navetasta yliopistoon*.

Monelle itämaiden tutkimus on ollut houkuttelevan selvää, mutta ei itsestään selvää. Jo lapsena monet tulevat tutkijat olivat kiinnostuneita kirjoista, jotka mielikuvitusta kiehtovasti kertoivat kaukomaista. Monelle sattui myös koulussa innostava opettaja. Yksi ja toinen on etsinyt alaansa, ja ammatinvalinnan muutoksesta kertovat otsikot *Heikkovirrasta hepre-*

an vokaaleiksi (Tapani Harviainen) tai *Arkkitehdistä indologiksi* (Henri Schildt). Artikkeleiden pituudet vaihtelevat: Asko Parpola 25 sivua, Ilmari Vesterinen 22, Heikki Palva 17 ja Henri Schildt 15. Lyhimpiä taas ovat Riikka Halme-Bernekin ja Taru Salmenkarin nelisivuiset artikkelit. Vaihtelut johtuvat tietysti tutkijan iästä ja kerronnan yksityiskohtaisuudesta.

Nykykielten opiskelu on itämaidenkin tutkijalle perusvälttämättöntä; niiden rinnalla tulevat harvinaiset tai muinaiset kielet. Toisaalta Ari Kerkkänen toteaa, että ruotsin kielen tunnit olivat hänelle hepreaa. Kertomuksista tulee esiin myös vakuuttavasti kansainvälisyys: tutkijan on lähdettävä Suomesta maailmalle. Voikin vain ihmetellä, kuinka monipuolisesti itämaita on Suomesta ja Suomessa tutkittu. Kirjan tohtorit ovat seuranneet G. J. Ramstedtia, joka kirjoitti klassisen teoksen *Seitsemän retkeä itään* (1944). Moni opiskelija-tutkija kuvaakin vauhdikkaasti orientalistin perustutkimusta, kenttätöitä.

Väitöskirjan synty- ja tekoprosessia kirjoittajat kuvaavat innostavasti. Myös karonkat ruokalajeja myöten saavat herkulliset kuvaukset. Mutta elämä on muutakin kuin tutkimusta. Tohtorit puhuvat myös siitä, kuinka tutkijanelämä vaikuttaa niin sanottuun normaaliin elämään. Koskettava on Asko Parpolan kertomus siitä, kuinka hän häämatkalla Lontoossa intoutui tutkimaan käsikirjoituksia niin, että hänen nuorikkonsa sai olla paljon yksin. Muutenkin hän pahoittelee perheen laiminlyöntiä ”uran luomisessa” ja varoittaa jälkipolvia vastaavasta tyhmydestä. Klaus Karttunen tiivistää: tutkimus on elämäntapa.

Teoksella on suuri merkitys itämaiden ja yleisemminkin tutkimustyön kuvaajana. Se valaisee työlästä tutkijantaivalta, ja erittäin kiinnostavia ovat myös – valokuvaustermiä lainatakseni – ratkaisevan hetken kuvaukset. Kuinka innokkaasti Axel Fleisch selostaa tutkimuskohdettaan, afrikkalaista lucazin kieltä. Vakuuttavasti käy ilmi, että tieteelliset tutkimustulokset vaativat paitsi oivallusta myös uurastusta. Volker Rybatzki onkin otsikoinut yhden kappaleensa Vergiliuksen sanoin *Labor improbus omnia vincit* (Helittämätön työ kaiken voittaa). Teos havainnollistaa, mitä tutkimustyö edellyttää ja vaatii sekä toisaalta, mitä se antaa.

Miten minusta tuli tohtori on historiallisesti tärkeä senkin vuoksi, että niin monet tutkijat kuvaavat opettajiin. Mainituimpia opettajia ovat Pentti Aalto, Jussi Aro, Tapani Harviainen, Juha Janhunen ja Armas Salonen. Opinto-ohjaukselta professorit ovat antaneet vaihtelevasti. Ilmari Vesterinen muistelee, että – kylläkin suomen kielen – professori Pertti Virtaranta kehotti laudaturtyötä varten tekemään tutkimussuunnitelman. Ja sitten kun Vesterinen meni näyttämään suunnitelmaansa, Virtaranta kehotti: ”Tee suunnitelman mukaan.” (Vai olisiko sanonut: ”Tehkää...?”) Entä tutkijan ja professorin ominaisuudet? Ne kiteyttää Serafim Seppälä toteamuksessaan, että hänen opettajansa Tapani Harviainen ”tiesi kaikista asioista jokaisen yksityiskohdan”. Lisäksi hänellä on myös maalaisjärkeä, mitä yhdistelmää Seppälä pitää peräti harvinaisena.

Kuinka tohtorit ovat sijoittuneet aloilleen? Professoreita on 12

(5 emeritusta), dosentteja 7, yliopistonlehtoreita 3, instituutinjohtajia ja tutkijatohtoreita 2 sekä akateemisia pätkätyöläisiä, freelance-toimittajia, käännöskonsultteja ja tutkijoita kutakin 1. Hyvin sijoitettu, ja monen ura on vielä nousussa! Pisin väitöskirjan nimi taitaa muuten olla Tapani Harviaisella: *On the vocalism of the closed unstressed syllables in Hebrew – a study based on the evidence provided by the transcriptions of St. Jerome and Palestinian punctuations* ja lyhin Juha Janhusella: *Glottal Stop in Nenets*.

Kirjassa olisi voinut olla kai-nostelematta enemmänkin luonnehdintoja väitöskirjan merkityksestä. Janhunen sanoo suoraan, että hänen väitöskirjansa avasi uusia näkökulmia tundranenetsin äänneoppiin ja laajemminkin äänneopin tutkimukseen. Heikki Palva kysyy: ”Mikä on tutkimusten tulos?” Hän vastaa, että väitöskirjan tuoma hyöty on vain osanen kaikesta siitä, mitä tieteellinen työ on tuonut mukanaan ja viittaa mm. kollegoihin, oppilaisiin, eri kulttuuripiireihin ja monipuolisiin näkökulmiin. Vaikutukset eivät ole mitattavissa, mihin humanistin on tyydyttävä.

Radiossa on jo vuosikausia mennyt ohjelmasarja *Miten minusta tuli minä?* Itämaiden tutkijoiden näkökulmasta *Miten minusta tuli tohtori* vastaa kysymykseen aidosti ja kiinnostavasti. Molemmat arviomani teokset ovat rikassisältöisiä ja täydentävät toisiaan. Tohtorikirjan täydennykseen olisi hyvä saada vielä nekin tohtorit, jotka syys-tä tai toisesta puuttuvat nyt julkais-tusta kirjasta.

Kirjassa on Harry Halénin laati-ma mainio prologi tohtoriudesta ja väitöskirjan oimituisuudesta. Li-

sään vielä yhden väitöskaskun, jonka englannin kielen professori Ossi Ihalainen minulle kertoi. Oxfordin yliopiston opettajainkokoukses-sa rehtori sanoi maailmankuululle Shakespearen tutkijalle, joka oli B.A.: ”Kun opettajistamme kaikki ovat tohtoreita, ettekö Tekin voisi väitellä?” Itsetietoinen tutkija to-kaisi: ”Kuka minua kuulustelisi!”

Kirjoittaja on ensyklopedisti ja Suomen Itämaisen Seuran jäsen. Otsikko on iskelmästä *Itämaista rakkautta* (Martti Jäppilä).